

Неповнолітні, позбавлені волі відповідно до кримінального законодавства

*Витяг з 24-ої Загальної доповіді,
опубліковано 2015 року*

1. Попередні зауваження

96. У 1998 році у своїй Дев'ятій Загальній доповіді КЗК виклав критерії, якими він керується у своїй роботі при відвідуванні місць, в яких «неповнолітні (тобто особи, які не досягли віку 18 років¹) позбавляються волі». Зокрема, він визначив ряд гарантій, які повинні надаватися всім неповнолітнім, позбавленим волі відповідно до кримінального законодавства, та умови, які повинні існувати в центрах затримання, спеціально призначених для неповнолітніх. Комітет вважає, що настав час переглянути ці стандарти на основі візитів, проведених починаючи з 1998 року і з урахуванням подій на європейському та на світовому рівнях, приділяючи особливу увагу на даному етапі позбавленню волі неповнолітніх у контексті кримінального права.

На початку КЗК нагадує, що його стандарти слід розглядати як додаток до викладених у міжнародних документах, зокрема, Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини 1989 року та Рекомендації CM/Rec (2008) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про Європейські правила для неповнолітніх правопорушників, що підлягають санкціям або заходам («Європейські правила для молодих правопорушників»), які містять детальний набір правил для поводження з неповнолітніми правопорушниками в Європі.² Комітет дотримується цілком основоположних принципів, закріплених у статтях 3 і 37.b Конвенції про права дитини та в Правилах 5 і 10 Європейських правил для неповнолітніх правопорушників, а саме, що у всіх діях щодо неповнолітніх, їхні інтереси повинні враховуватися в першу чергу, і що вони повинні бути позбавлені своєї свободи як крайній захід і протягом найкоротшого періоду часу.

¹ У більшості держав-членів Ради Європи, мінімальний вік кримінальної відповідальності встановлений з 14 або 15 років, в той час як в деяких країнах мінімальний вік становить від восьми до 13 років.

² Дивіться також Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй 1985 року, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), Правила Організації Об'єднаних Націй 1990 року, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі («Гаванські правила»), Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй для профілактики злочинності серед неповнолітніх 1990 року («Ер-Ріядські керівні принципи») і Принципи, ухвалені Комітетом міністрів Ради Європи, про дружне до дітей правосуддя 2010 року.

2. Неповнолітні, які утримуються в поліцейській дільниці

97. Беручи до уваги превентивний мандат, основним пріоритетом КЗК під час відвідувань є прагнення встановити, чи неповнолітні, позбавлені волі, піддавалися жорстокому поводженню. На жаль, свідоме погане поводження з неповнолітніми з боку співробітників правоохоронних органів ще далеко не викорінено і залишається реальною проблемою в ряді європейських країн. Делегації Комітету продовжують отримувати повідомлення, які заслуговують на довіру, про затриманих неповнолітніх, які піддаються жорстокому поводженню. Звинувачення часто стосуються стусанів, ляпасів, ударів кулаком або кийками під час затримання (навіть після того, як неповнолітній був взятий під контроль), під час транспортування або подальшого допиту в правоохоронних установах. Також не рідкість, коли неповнолітні стають жертвами погроз або словесних образ (у тому числі расистського характеру), перебуваючи в руках правоохоронних органів.

98. Саме в період, який безпосередньо слідує за арештом, люди піддаються найбільшому ризику жорстокого поводження. З огляду на це, КЗК відстоює три основні гарантії (а саме: право затриманих осіб повідомити близького родича або іншу особу про їх утримання під вартою, право на доступ до адвоката й право на доступ до лікаря), які повинні застосовуватися з моменту позбавлення волі (тобто з моменту, щойно особа зобов'язана залишатися в правоохоронній установі). Враховуючи їх особливу вразливість, Комітет вважає, що неповнолітні, які утримуються в поліцейській дільниці, завжди повинні користуватися такими додатковими гарантіями проти жорстокого поводження:

- співробітники правоохоронних органів повинні перебувати під формальним зобов'язанням забезпечити, щоб родичам або іншій дорослій особі, якій довіряє неповнолітній, було повідомлено про те, що неповнолітнього було затримано (незалежно від того, просив неповнолітній зробити це чи ні);
- затримані неповнолітні ніколи не повинні піддаватися допиту і їм не повинно пропонуватися зробити будь-яку заяву або підписати будь-який документ про правопорушення, у скоєнні якого він/вона підозрюється, без присутності адвоката і, в принципі, дорослої особи, якій вона довіряє (варіант «не бажає зустрічатися з адвокатом» не повинен застосовуватися щодо неповнолітніх);
- спеціальний бюлетень з інформацією, викладеною вище, повинен надаватися всім неповнолітнім, узятим під варту, відразу після їх прибуття в правоохоронні органи. Бюлетень повинен бути адаптований для дітей, написаний просто і зрозуміло та доступний різними мовами. Особливу увагу слід приділяти забезпеченню того, щоб неповнолітні в повній мірі розуміли інформацію.

99. Комітет вважає, що жодна особа не повинна утримуватися в правоохоронних установах протягом тривалого часу, оскільки такі установи, як правило, не забезпечують належних умов і відповідного режиму. Крім того, досвід показав, що особи, які перебувають під вартою, є більш уразливими і часто схильні до підвищеного ризику піддатися катуванням та іншим формам жорстокого поводження. Звідси випливає, що повинні бути докладені ще більші зусилля, щоб утримання під вартою в правоохоронних установах було мінімальним для неповнолітніх. У деяких країнах неповнолітні й досьгодні можуть утримуватися в поліцейських дільницях понад десять днів; подібна практика є неприйнятною. Комітет вважає, що, як правило, неповнолітні не повинні утримуватися в правоохоронних установах більш ніж 24 години. Крім того, слід докласти всіх зусиль, щоб розміщувати неповнолітніх не у звичайних камерах поліцейських дільниць, а у середовищі, підходящому для неповнолітніх. Для цього, було б дуже бажано заснувати окремі поліцейські підрозділи у справах неповнолітніх, щоб неповнолітні могли бути якнайшвидше усунені від осіб, які перебувають під вартою і розміщені в спеціалізованому закладі тримання.

На жаль, Комітет як і раніше знаходить неповнолітніх, які перебувають під вартою, разом з дорослими в одній камері. Такий стан справ не є прийнятним. Уразливість неповнолітніх означає, що в принципі вони повинні розміщуватися окремо від дорослих.

100. Крім того, співробітники правоохоронних органів, які часто або виключно займаються неповнолітніми або які головним чином займаються попередженням злочинності серед неповнолітніх, повинні проходити спеціальне початкове навчання та постійне підвищення кваліфікації.

3. Центри утримання під вартою для неповнолітніх

а. Вступ

101. КЗК вже давно виступає за те, щоб всі затримані неповнолітні, підозрювані або обвинувачені у вчиненні злочину, утримувалися в центрах затримання, спеціально призначених для осіб цього віку, в яких середовище не нагадує в'язницю, а режим враховує їх потреби, та в яких працюють особи, навчені поводженню з неповнолітніми. На жаль, у багатьох державах-членах Ради Європи стан справ є далеким від цього. Був досягнутий певний прогрес у забезпеченні того, щоб неповнолітні, яких відправляють у в'язницю, перебували не разом з дорослими, а у спеціальних центрах для неповнолітніх. Тим не менш, не тільки ці центри занадто часто пропонують погані матеріальні умови, але, у зв'язку з відсутністю навченого персоналу, неповнолітні ув'язнені також мають жалюгідний режим, а підтримка і контроль залишаються неадекватними. Це означає, що неповнолітні не займаються цілеспрямованою діяльністю та не навчаються життєвих навичок, які корисні для реінтеграції у суспільство після звільнення.

З іншого боку, у ряді країн Комітет відвідав низку установ для неповнолітніх, в основу яких покладено власне інтереси неповнолітніх і які засновані на концепції сімейного помешкання. Ці установи складаються з невеликих добре укомплектованих персоналом блоків, кожен з яких містить обмежену кількість одномісних кімнат (як правило, не більш ніж десять), а також зону загального користування. Неповнолітні протягом дня зайняті різною цілеспрямованою діяльністю, а персонал заохочує почуття спільноти в межах блоку. Комітет вважає, що цей тип центру являє собою модель для утримання затриманих неповнолітніх осіб у всіх європейських країнах.

102. Як зазначалося раніше, неповнолітні (незалежно від того, знаходяться вони під вартою або відбувають покарання) повинні, як правило, утримуватися не в установах для дорослих, а натомість в місцях, спеціально призначених для їхньої вікової групи. Комітет вважає, що коли у виняткових випадках вони утримуються у в'язницях для дорослих, неповнолітні повинні завжди розміщуватися окремо від них, у спеціальному блоці. Крім того, дорослі ув'язнені не повинні мати доступ до цього блоку. Тим не менш, Комітет визнає, що можуть існувати аргументи на користь участі неповнолітніх у заходах, що проводяться поза камерами, разом з дорослими ув'язненими, за обов'язкової умови відповідного контролю з боку персоналу. Такі ситуації виникають, наприклад, коли в установі перебуває дуже мало або тільки один неповнолітній; мають бути вжиті заходи, щоб уникнути фактичного одиночного ув'язнення неповнолітніх.

103. Неповнолітні, затримані в рамках кримінального законодавства, не повинні, в принципі, утримуватися з неповнолітніми, позбавленими волі за іншими підставами. Неповнолітні чоловічої й жіночої статі, розміщені в одному й тому ж закладі, повинні розміщуватися в окремих блоках, хоча вони й можуть об'єднуватися для організованих заходів протягом дня під відповідним контролем. Особлива увага повинна приділятися

розподілу неповнолітніх різних вікових груп для того, щоб пристосувати їх потреби найкращим чином. Відповідні заходи повинні також вживатися для забезпечення належного розподілу цих вікових груп для того, щоб запобігти небажаному впливу, домінуванню й зловживанню.

У Європейських правилах для неповнолітніх правопорушників зазначається, що молоді дорослі правопорушники можуть, при необхідності, розглядатися як неповнолітні та утримуватися відповідним чином. Ця практика може бути корисною для молодих людей, але вимагає ретельного управління, щоб запобігти появі негативної поведінки. У зв'язку з цим Комітет вважає, що необхідно проводити оцінку кожного окремого випадку для того, щоб вирішити, чи є доцільним перевести затриманого до дорослої установи після досягнення повноліття (тобто 18 років), беручи до уваги термін, який залишився до кінця строку ув'язнення, його/її зрілість, його/її вплив на інших неповнолітніх та інші відповідні фактори.

в. Матеріальні умови

104. Добре продумані центри утримання під вартою для неповнолітніх повинні забезпечувати позитивні й індивідуальні умови утримання для неповнолітніх, які поважають їхню гідність й недоторканність приватного життя. Всі приміщення повинні бути відповідним чином оформлені, забезпечувати хороший доступ природного освітлення та вентиляцію.

Неповнолітні повинні, як правило, розміщуватися в окремих спальнях; повинні бути надані пояснення, чому в інтересах неповнолітнього буде розділити спальне приміщення з іншим ув'язненим. Неповнолітніх слід запитати про те, чи вони бажають розділити спальне приміщення; вони повинні бути в змозі зазначити, з ким вони хотіли б бути розміщені.

Необхідно докласти всіх зусиль, щоб уникнути розміщення підлітків у великих спальних приміщеннях, оскільки досвід Комітету показує, що це ставить неповнолітніх під значно більшу небезпеку насильства та експлуатації. Ба більше, використання установ з великими спальними приміщеннями має бути припинено.

105. Крім того, неповнолітні повинні мати вільний доступ до санітарних приміщень, які є гігієнічними і поважають приватне життя. Зокрема, увага повинна приділятися забезпеченню того, щоб неповнолітні особи жіночої статі отримували безперешкодний доступ до санітарних приміщень та душових кімнат, а також предметів гігієни, таких як гігієнічні прокладки.

106. Неповнолітні правопорушники також повинні мати право носити свій власний одяг, якщо він підходящий. Особи, які не мають відповідного власного одягу, повинні бути забезпечені неформеним одягом установою.

с. Режим

107. Хоча відсутність цілеспрямованої діяльності є згубною для будь-якого ув'язненого, це особливо шкідливо для неповнолітніх, які мають особливі потреби у фізичній активності та інтелектуальній стимуляції. Неповнолітні в'язні повинні проходити протягом дня повну програму освіти, спорту, професійної підготовки, відпочинку та іншої цілеспрямованої діяльності поза межами камери.

108. Фізичні вправи повинні складати важливу частину щоденної програми неповнолітніх. Всі неповнолітні повинні мати можливість регулярно тренуватися, принаймні дві години щодня, з яких принаймні одна година повинна проходити на відкритому повітрі, а за можливості більше. Відкриті дворики для тренувань повинні бути просторими і відповідним чином обладнані, щоб надавати неповнолітнім реальну можливість розвиватися фізично (наприклад, займатися спортом); вони також повинні бути обладнані укриттям на випадок негоди.

109. При надходженні, повинен складатися індивідуалізований план для кожного неповнолітнього із зазначенням мети, терміну та засобів, за допомогою яких повинні бути досягнуті цілі, для того, щоб найкращим чином використовувати час, який неповнолітній проводитиме у закладі тримання, розвивати навички та компетенції, які допоможуть йому/їй повернутися до нормального життя.

110. Освіта та професійна підготовка, запропонована неповнолітнім, які перебувають у місцях несвободи, повинні відповідати тим, що існують у суспільстві, надаватися професійними викладачами / тренерами. Неповнолітні, які перебувають у місцях несвободи, повинні отримувати ті ж самі типи дипломів або сертифікатів (після успішного завершення освітньої програми), як і неповнолітні, які відвідують освітні установи за місцем проживання. Повинні бути вжиті заходи, щоб уникнути, щоб ці дипломи / сертифікати не містили жодні ознаки приналежності неповнолітнього до відповідної установи. Враховуючи особливо складну біографію багатьох неповнолітніх, зусилля повинні бути спрямовані на те, щоб заохочувати і мотивувати їх відвідувати навчальні заняття / професійне навчання та брати участь у практичних заняттях, на яких вони зможуть отримати навички, які допоможуть їм після звільнення. У ряді країн КЗК спостерігав практику навчання неповнолітніх з використанням комп'ютерів (зокрема Інтернету) та/або відвідування обраними затриманими неповнолітніми школи громади поза межами центру для утримання. Така практика повинна заохочуватися.

111. Комітет також хоче підкреслити, що неповнолітні особи жіночої статі не повинні ні за яких обставин отримувати менший догляд, захист, допомогу і навчання, ніж неповнолітні особи чоловічої статі, незважаючи на те, що їх набагато менше, і що центри утримання під вартою майже завжди призначені для ув'язнених чоловіків. За необхідності, повинні бути вжиті додаткові заходи для забезпечення рівного ставлення.

112. У різних відвіданих установах КЗК виявив існування диференційованого режиму на основі заохочення, що передбачає винагороду для неповнолітніх, які співпрацюють і показують хорошу поведінку, тоді як до ув'язнених, які проявляють негативну поведінку, застосовуються різні обмеження. З точки зору Комітету, поведінковий підхід може бути корисним у заохоченні неповнолітніх ув'язнених дотримуватися норм життя в групі і продовжувати конструктивний шляху саморозвитку. Тим не менш, скасування заохочення через недотримання правил може швидко досягти рівня позбавлення волі, що є несумісним з мінімальними вимогами. Зокрема, повинні бути вжиті заходи, щоб уникнути застосування до цих неповнолітніх режиму, який схожий до одиночного ув'язнення. Крім того, повинні бути формальні і прозорі процедури, аби уникнути застосування «виховних заходів», які стають чи сприймаються як довільні.

d. Охорона здоров'я

113. При розгляді питання, що стосується медичного обслуговування в тюрмах, КЗК керується у своїй роботі рядом загальних критеріїв (доступ до лікаря, рівність догляду, згода пацієнта і конфіденційність, профілактика захворювань, професійна незалежність та професійна компетенція). Крім того, у своїй 23-ій Загальній доповіді, Комітет детально виклав свої стандарти, що стосуються ролі тюремної служби охорони здоров'я в запобіганні жорстокого поводження (зокрема, шляхом систематичної реєстрації травм та надання інформації відповідним органам). Природно, всі вищезазначені стандарти застосовуються в рівній мірі до закладів для неповнолітніх.

114. При цьому, КЗК завжди приділяє особливу увагу конкретним медичним потребам неповнолітніх, позбавлених волі. Особливо важливо, щоб медико-санітарна допомога, що пропонується неповнолітнім, становила невід'ємну частину багатопрофільної (медико-психо-соціальної) програми допомоги. Це передбачає, зокрема, що при вступі до виправної установи всі неповнолітні повинні проходити всебічну індивідуальну оцінку медичних, психологічних і соціальних потреб, і що завжди існує тісна координація між роботою медико-санітарної команди установи (лікарі, медсестри, психологи тощо) й іншими фахівцями, зокрема фахівцями з навчання, соціальними працівниками і вчителями, які постійно контактують з ув'язненими. Мета повинна полягати в тому, щоб медико-санітарна допомога, яка надається неповнолітнім ув'язненим, була складовою частиною невидимої комплексної мережі підтримки та терапії.

115. Усі неповнолітні мають бути належним чином опитані і фізично обстежені лікарем або кваліфікованою медсестрою, яка звітує лікарю, якомога швидше після їх надходження в центр утримання під вартою, за можливості в день прибуття. У разі належного виконання, таке медичне обстеження при надходженні має дозволяти медичній службі виявляти неповнолітніх з потенційними проблемами здоров'я (наприклад, наркоманією, пережитим сексуальним насильством і суїцидальними тенденціями). Виявлення таких проблем на досить ранньому етапі сприятиме вжиттю ефективних превентивних заходів в рамках медико-психо-соціальної програми допомоги установи.

116. Також широко визнано, що затримані неповнолітні мають тенденцію проявляти ризиковану поведінку, особливо по відношенню до наркотиків, алкоголю і сексу, і що вони можуть завдавати собі шкоди. В результаті, в кожному центрі утримання для неповнолітніх повинна існувати всеосяжна стратегія з реагування на зловживання психоактивними речовинами (зокрема профілактики та лікування) та профілактики нанесення шкоди самому собі і суїциду. Забезпечення медичної освіти щодо заразних хвороб є ще одним важливим елементом програми медико-санітарної допомоги. Неповнолітні, які мають проблеми з психічним здоров'ям, мають знаходитися під опікою лікарів-психіатрів і психологів, що спеціалізуються в галузі охорони психічного здоров'я дітей та підлітків.

117. Особлива увага завжди має приділятися потребам охорони здоров'я неповнолітніх жіночої статі: повинен бути забезпечений доступ до гінекологів та освіти щодо охорони здоров'я жінок. Вагітні неповнолітні дівчата і неповнолітні матері повинні отримувати відповідну підтримку та медичну допомогу в місцях позбавлення волі; наскільки це можливо, повинні застосовуватися альтернативи тримання під вартою або ув'язненню. У зв'язку з цим, відповідні стандарти для жінок, позбавлених волі, які КЗК розробив в Десятій Загальній доповіді, однаково стосуються затриманих неповнолітніх жінок.³

---

³ Див. СРТ/Іnf (2000) 13, параграфи з 26 по 33

118. Медичний персонал повинен відігравати активну роль у контролі якості і кількості їжі. Стан харчування неповнолітніх повинен оцінюватися шляхом, серед іншого, складання діаграми зростання для тих неповнолітніх, які досі перебувають у фазі росту.

е. Кадрові питання

119. Утримання та догляд за неповнолітніми, позбавленими волі, є особливо складним завданням. Слід враховувати, що багато з них стали жертвами фізичного, сексуального чи психологічного насильства. Співробітники, які покликані виконати це завдання, повинні бути ретельно відібрані відповідно до їх особистісної зрілості, професійної чесності і здатності впоратися з проблемами роботи і дбання про цю вікову групу. Зокрема, повинні бути вжиті заходи для забезпечення регулярної присутності фахівців з навчання, психологів та соціальних працівників у центрах утримання під вартою для неповнолітніх. Вони повинні бути віддані роботі з молоддю, і бути в змозі спрямовувати і мотивувати їх. З метою уникнення тюремного середовища, персонал, що працює безпосередньо з неповнолітніми, як правило, не повинен мати при собі кийки, аерозолі, що виводять з ладу, або інші засоби стримування. Слід заохочувати практику, яку КЗК спостерігав в ряді ізоляторів для неповнолітніх, коли персонал не носить тюремну форму. Персонал обох статей може справити корисний вплив на характер утримання під вартою і сприяти більш турботливій і невимушеній атмосфері.

120. Усі співробітники, що знаходяться в безпосередньому контакті з неповнолітніми, зокрема мають обов'язки з охорони осіб, які перебувають під вартою, повинні отримувати професійну підготовку, як під час введення у посаду, так і на постійній основі, а також отримувати відповідну зовнішню підтримку та нагляд у виконанні ними своїх обов'язків. Особлива увага повинна приділятися навчанню персоналу в галузі запобігання випадкам застосування сили та реагування на них, особливо в усній деескалації конфліктів для скорочення напруги, і професійним методам стримування.

121. Адміністрація закладу несе відповідальність за вжиття спеціальних запобіжних заходів для захисту неповнолітніх від усіх форм насильства, включно з сексуальними домаганнями та іншими видами експлуатації. Співробітники повинні пильнувати ознаки залякування та агресивної поведінки (зокрема фізичного і сексуального насильства, словесні образи, вимагання та крадіжок особистого майна інших неповнолітніх) і знати, як реагувати відповідним чином і займати активну позицію, щоб запобігати таким інцидентам.

ф. Зв'язки із зовнішнім світом

122. Активне просування контакту із зовнішнім світом може бути особливо корисним для неповнолітніх, позбавлених волі, багато з яких можуть мати поведінкові проблеми, пов'язані з емоційною депривацією або відсутністю соціальних навичок. Необхідно докласти всіх зусиль, щоб забезпечити для всіх неповнолітніх ув'язнених можливість контактувати зі своїми сім'ями та іншими особами з моменту їх розміщення у центрах утримання під вартою. Поняття сім'ї повинно тлумачитися широко, з тим щоб включити контакти з особами, з якими неповнолітні встановили відносини, порівнювані з сімейними, навіть якщо відносини не були оформлені. Для їх соціальної інтеграції неповнолітні повинні, наскільки це можливо, також мати регулярні відпустки (у супроводі або поодиночі).

123. Неповнолітні повинні мати право на відвідування тривалістю більш ніж одна година щотижня; вони також повинні бути в змозі приймати відвідувачів у вихідні дні. Короткострокові візити повинні бути дозволені, як правило, у відкритих умовах.

КЗК спостерігав у деяких країнах, що неповнолітні мають право на довгострокові неконтрольовані відвідування. За винятком випадків, коли це не в інтересах неповнолітніх, такий підхід особливо вітається з метою підтримання сімейного життя неповнолітнього і його/її близьких родичів та реінтеграції неповнолітнього у суспільство.

124. Усі неповнолітні, зокрема ті, що перебувають у попередньому ув'язненні, повинні мати частий доступ до телефону, а також можливість здійснювати своє право на листування у будь-який час. З міркувань безпеки окремі телефонні розмови і листування можуть контролюватися та можуть бути заборонені лише у виключних випадках. Будь-яке таке рішення повинне бути основане на обґрунтованому ризику змови або іншої незаконної діяльності, і діяти протягом визначеного періоду.

У деяких установах, які відвідав Комітет, неповнолітні мають право спілкуватися з членами сім'ї на регулярній основі за допомогою безкоштовних голосових послуг передачі голосу через Інтернет (VoIP). Така практика вельми вітається. Однак, вона не повинна розглядатися як заміна відвідуванням.

125. Інформація про переведення, звільнення, дисциплінарні санкції, захисні заходи й заходи безпеки, які застосовуються до неповнолітніх, а також про будь-які хвороби, травми або смерть повинна негайно надаватися батькам або законним представникам неповнолітнього.

g. Дисципліна і безпека

126. Відновлювальне вирішення конфлікту повинно мати пріоритет над формальними дисциплінарними процедурами і санкціями. Дисциплінарні санкції, якщо їх застосовувати, повинні виходити з принципу пропорційності і вводитися в повній відповідності з формальними дисциплінарними правилами і процедурами, а не у формі неофіційного покарання. Будь-яка форма колективного покарання є неприйнятною.

У ряді установ, відвіданих КЗК, нерідко співробітники застосовували так званий «педагогічний ляпас» або інші форми фізичного покарання до неповнолітніх, які погано поводитися. У зв'язку з цим, КЗК нагадує, що тілесні покарання ймовірно являтимуть собою жорстоке поводження і повинні бути суворо заборонені.

127. КЗК хотів би підкреслити, що неповнолітньому ніколи не повинно бути відмовлено у контактах із зовнішнім світом як дисциплінарний захід; також, такі контакти не повинні обмежуватися, якщо дисциплінарне стягнення не стосується їх.

128. Будь-яка форма ізоляції неповнолітніх є заходом, що може поставити під загрозу їх фізичне та/або психічне благополуччя і, отже, повинна застосовуватися тільки у крайньому разі.

На думку Комітету, одиночне ув'язнення як захід дисциплінарного впливу повинно застосовуватися тільки на дуже короткі періоди і за жодних обставин не перевищувати трьох днів. Щоразу, коли до неповнолітніх може бути застосований такий захід, вони повинні бути забезпечені соціально-освітньою підтримкою та мати контакт з людьми. Член медичного персоналу має відвідати неповнолітнього відразу після розміщення, а після цього на регулярній основі, принаймні один раз на день, і надавати йому/їй негайну медичну допомогу та лікування.

129. КЗК визнає, що такий захід, як одиночне ув'язнення для захисту або у превентивних цілях, може в дуже рідкісних випадках бути потрібним для того, щоб захистити особливо вразливих неповнолітніх або запобігти серйозним ризикам заради безпеки інших або безпеки в'язниці, за умови, що не може бути знайдено абсолютно жодного іншого рішення. Рішення про застосування кожної такого заходу повинно прийматися компетентним органом на основі чіткої процедури, із зазначенням характеру ув'язнення, тривалості, підстави, за якою воно може бути призначено, і забезпеченням процесу регулярного перегляду, а також можливості для неповнолітнього оскаржити таке рішення у незалежному зовнішньому органі. Неповнолітні завжди повинні мати контакт з людьми і щоденно відвідуватися членами медичного персоналу.

Крім того, поміщення жорстокого та/або роздратованого неповнолітнього в заспокійливу кімнату повинно бути виключно винятковою мірою. Будь-яка така міра не повинна тривати більше декількох годин, і ніколи не повинна використовуватися як неофіційне покарання. Фізичне гамування ніколи не повинно використовуватися у цьому контексті. Кожен випадок поміщення неповнолітнього в заспокійливу кімнату повинен бути негайно доведений до відома лікаря, щоб дозволити йому/їй піклуватися неповнолітнього. Крім того, кожен такий випадок поміщення повинен бути зареєстрований в центральному реєстрі, а також в особистій справі неповнолітнього.

h. Інформація про права

130. При надходженні всі неповнолітні повинні одержувати примірник правил поведінки в повсякденному житті в установі та письмовий опис їх прав та обов'язків на мові і в такий спосіб викладення, що вони можуть зрозуміти. Неповнолітні також повинні отримувати інформацію про те, як подати скаргу, зокрема контактні дані компетентних органів для розгляду скарг, а також адреси служб, що надають юридичну допомогу.

Для тих неповнолітніх, які є неписьменними або не можуть зрозуміти мову в письмовій формі, наведена вище інформація повинна передаватися в порядку, що забезпечує її повне розуміння.

i. Процедури розгляду скарг та перевірок

131. Ефективні процедури розгляду скарги та перевірок є основними гарантіями проти жорстокого поводження у всіх місцях утримання під вартою, включно з центрами утримання під вартою для неповнолітніх.

Неповнолітні (а також їхні батьки чи законні представники) повинні мати можливість подавати скарги до установ адміністративної системи і повинні мати право розгляду скарг – на конфіденційній основі – незалежним органом. Процедури розгляду скарг повинні бути простими, ефективними і підходящими для дитини, особливо щодо використовуваної мови. Неповнолітні (а також їхні батьки чи законні представники) повинні мати право звернутися за юридичною консультацією щодо скарг і отримувати безоплатну правову допомогу, якщо цього вимагають інтереси правосуддя.

132. Комітет також надає особливе значення регулярним відвідуванням усіх місць утримання під вартою для неповнолітніх незалежним органом, наприклад, інспекційною комісією, суддею, уповноваженим з прав дітей або національним превентивним механізмом (створеним відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти катувань – Факультативний протокол), який повинен мати право отримувати і, якщо необхідно, вживати заходи відповідно до скарг неповнолітніх або скарг, поданих їх

батьками або законними представниками, оглядати житло та об'єкти, а також оцінювати, наскільки ці установи діють відповідно до вимог національного законодавства та відповідних міжнародних стандартів. Члени інспекційних органів мають бути активними і вступати в прямий контакт з неповнолітніми, зокрема шляхом приватного опитування ув'язнених.